

Právo na súdnu ochranu (Justičná akadémia, 30.6.2015)

Literatúra:

- *Molek, P.*, Právo na spravodlivý proces. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012;
- *Holländer, P.*, Kolaps „soudcovského státu“: běží odpočítávání? In: Dělna soudní moci v České republice. Eds. V. Hloušek, V. Šimíček, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2004;
- *Holländer, P.*, Soudce dnes: bariéra postmoderní dekonstrukce nebo industriální továrna na rozhodnutí? Soudce, č. 8, 2001;
- *Holländer, P.*, Nezávislost soudců – nekončící příběh. In: Aktuálne otázky trestného zákonodárstva. Pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et mult. Dr.h.c. k 80. narodeninám. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012. Ed. J. Záhora, Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava 2012;
- *Holländer, P.*, Odpovednosť státu za „legislatívny újmu“ aneb postmoderní záměna právní a politické odpovědnosti. In: L. Tichý, J. Hrádek et al., Odpovědnost státu za legislativní újmu. Staatshaftung für legislative Unrecht. Univerzita Karlova, Praha 2012;
- *Holländer, P.*, Fantom justiční reformy a původní intence české procesualistiky. In: Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu? Ed. V. Šimíček, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2007.

Andrej Kiska, Národná rada SR, prejav dňa 18.6.2015

Nie je celkom spravodlivé, ak sa v minulosti stala naša justícia jediným a hlavným symbolom štátu, v ktorom zákon neplatí pre každého rovnako a kde je právo nevyhnutelné.

V priebehu roka došlo v našej justícii k viacerým zmenám - a viackrát som povedal, že vidím svetielko na konci tunela. Vláda navrhla a parlament schválil niektoré nové pravidlá. Ako prezident som vo vzťahu k justícii využil svoje kompetencie. Výsledkom sú predovšetkým personálne zmeny na najvyšších postoch súdnictva. Začalo sa venovať viac pozornosti výberovým konaniam a generačnej obmene súdov. Je toho pravdepodobne viac, ako by sme si vedeli reálne predstaviť pred takým rokom a pol.

Ale nie je to dost'. Európska únia označila naše súdy za jedny z najhorších v Únii, a bez ďalších systémových zmien sudkyne a sudcovia nebudú patriť k povolaniam, ku ktorým majú občania dôveru, úctu a rešpekt.

Musím na tomto mieste hneď aj dodať, a rád by som to zdôraznil, že v našej justícii pracuje veľa slušných, poctivých, mravných a aj po odbornej stránke profesionálnych sudcov a súdnych úradníkov. Myslím, že si zaslúžia, aby sme na nich pri našich sťažnostiach na justíciu nezabúdali. Aj aby sme pochopili, že pociťujú ako nespravodlivosť, že povolanie sudcu u nás nemá dobrý zvuk.

Zmeny v súdnictve prispeli k lepšej a slobodnejšej atmosfére medzi sudcami, tá sa ale po počiatočnej úľave postupne rozriedila do akéhosi sebauspokojenia. Namiesto silnejšej sebareflexie, ku ktorej mala slobodnejšia atmosféra otvoriť cestu, naďalej prežívame tak, že na všetko zlé a pochybné nájdeme odpoveď: bolo to v súlade so zákonom. A súdnictvo naďalej vykazuje znaky uzavretého systému. ... Zdá sa, že pocit nedotknuteľnosti a odhodlanie chrániť svoje osobné pozície sú u niektorých sudcov silnejšie ako pokora k výsadnému postaveniu, ktoré majú. ... Bolo by veľkou chybou, keby sme sa uspokojili, že v

justícii došlo v poslednom čase k niektorým zmenám. Bolo by veľkou chybou spoliehať sa na to, že tieto zmeny posunuli výkon justície natoľko, aby sme sa aspoň odrazili odo dna v porovnaní s ostatnými krajinami Európskej únie. A bolo by veľkou ilúziou myslieť si, že pred verejnosťou možno obhájiť doterajšie zmeny ako konečný príspevok k vymožitelnosti práva - tohto dlhodobého veľkého problému Slovenska, s osobitne veľkým vplyvom na stav republiky.

Myslím, že občania Slovenskej republiky predovšetkým očakávajú, že výkon súdnej moci aj správa súdnej moci obrátia svoju optiku: nad formálnym súladom so zákonom musí stáť spravodlivosť. Nad labyrintom zákonov - princípy právneho štátu a duch zákonov.

Kodifikácia občianskeho procesného práva (civilný sporový poriadok, civilný mimosporový poriadok, správny súdny poriadok)

Civilný sporový poriadok

Čl. 2

(1) Ochrana ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov musí byť spravodlivá a účinná tak, aby bol naplnený princíp právnej istoty.

(2) Právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takejto ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.

(3) Ak sa spor na základe prihliadnutia na prípadné skutkové a právne osobitosti prípadu rozhodne inak, každý má právo na dôkladné a presvedčivé odôvodnenie tohto odklonu.

K Čl. 2: Východiskovým princípom je princíp právnej istoty, ktorý je v navrhovanej podobe konštantne judikovaný Ústavným súdom SR (ďalej len „ÚS SR“), ako i európskymi súdnymi autoritami. Civilné spory sa prejednávajú a rozhodujú v súlade s ustálenou judikatúrnou líniou Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NS SR“), ÚS SR, Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), Súdneho dvora EÚ a v prípade, ak sa v konkrétnom konaní súd od tejto línie odkloní, musí obligatórne vysvetliť dôvody, pre ktoré sa odklonil od tejto konštantnej línie v odôvodnení súdneho rozhodnutia. Reflexiou tejto zásady v normatívnom texte je i ustanovenie § 214 odsek 4. (§ 220 ods. 3: „Ak sa súd odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe, odôvodnenie rozsudku obsahuje aj dôkladné odôvodnenie tohto odklonu.“)

P.H. odlišné stanovisko vo veci Pl.ÚS 4/95: „Právni jistotou přitom není míněna absolutní neměnnost práva neboli jeho ‚statika‘. V uvedeném kontextu je chápána ve smyslu určitosti a konstantnosti přisuzování významů právnímu textu, tj. jako určitost stanovování obsahu právních norem a konstantnost jejich aplikace, jako stejné rozhodování ve stejných případech. Právni jistotou se tudíž v tomto stanovisku v souvislosti s posuzovaným zákonným ustanovením rozumí předvídatelnost chování státních orgánů při aplikaci práva, a to z hlediska přisuzování významů právnímu textu a z hlediska subsumpce skutkových zjištění pod právní normu při rozhodování. Určitost stanovování obsahu právních norem neboli významů právního textu závisí přitom na určitosti ustanovení právních předpisů a na právních interpretačních postupech. Obecně lze konstatovat, že neurčitost určitého (některého)

ustanovení právního předpisu nutno považovat za rozpornou s požadavkem právní jistoty, a tudíž i právního státu (čl. 1 Ústavy České republiky), toliko tehdy, jestliže intenzita této neurčitosti vylučuje možnost stanovení normativního obsahu daného ustanovení i pomocí obvyklých interpretačních postupů.“

Čl. 3

(1) Každé ustanovenie tohto zákona je potrebné vykladať v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, verejným poriadkom, princípmi, na ktorých spočíva tento zákon, s medzinárodnoprávnymi záväzkami Slovenskej republiky, ktoré majú prednosť pred zákonom, judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie, a to s trvalým zreteľom na hodnoty, ktoré sú nimi chránené.

(2) Výklad tohto zákona nesmie protirečiť tomu, čo je v jeho slovách a vetách jasné a nepochybné. Nikto sa však nesmie dovoľávať slov a viet tohto zákona proti ich účelu a zmyslu podľa odseku 1.

K Čl. 3: V navrhovanom článku 3 CSP je vyjadrené základné interpretačné pravidlo ustanovení CSP. Prirodzenou je interpretácia normatívneho textu v súlade s lexikálnymi, gramatickými a syntaktickými pravidlami (gramatický výklad), avšak prioritizuje sa tzv. objektívny teleologický výklad, t.j. výklad podľa účelu a zmyslu zákona. Každé ustanovenie CSP je potrebné vykladať ústavnokonformne a eurokonformne, rešpektujúc judikatúru ESLP a Súdneho dvora EÚ.

Čl. 4

(1) Ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona, právna vec sa posúdi podľa ustanovenia tohto alebo iného zákona, ktoré upravuje právnu vec čo do obsahu a účelu najbližšiu posudzovanej právnej veci.

(2) Ak takého ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej náuky a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.

K Čl. 4 Navrhovaný článok 4 upravuje *analógiu legis* a *analógiu iuris*, ktorá má ako výkladové pravidlo svoje nesporné miesto i v predpisoch procesného práva. Reflektuje sa zákaz odopretia spravodlivosti (*denegatio iustitiae*) teda že sudca nemôže spor neprejednať a nerozhodnúť, ak chýba výslovná právna úprava prejednávanej právnej veci. Klasické interpretačné pravidlo, analógia, umožňuje sudcovi použiť ustanovenie svojim obsahom a účelom natoľko podobné, že je žiaduce posúdiť podľa neho i právne veci, ktoré do hypotézy právnej normy výslovne poňaté neboli.

V odseku 2 je vyjadrené interpretačné pravidlo, ktoré nemá byť zamieňané so sudcovskou normotvorbou, ale je len osobitným vyjadrením zákazu odopretia spravodlivosti a umožňuje sudcovi vec spravodlivo rozhodnúť aj v prípadoch, ak výslovné znenie zákona neexistuje.

Podobnú, či rovnakú formuláciu obsahuje viacero európskych kódexov, napríklad čl. 1 švajčiarskeho občianskeho zákonníka (ZGB).

Analógia v procesnom práve:

Čl. 2 ods. 2 Ústavy SR: „Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“

- Rozdiely medzi prípustnosťou analógie v súkromnom a verejnom práve (neprípustné rozširovanie právomocí štátnych orgánov, ochrana súkromných osôb, ochrana tretej strany, neprípustnosť analógie v trestnom práve – *nulum crimen sine lege, nulla poena sine lege*).

Pl. ÚS-st. 10/99, III. ÚS 274/99

(o.s.ř., § 92 (1) Na návrh žalobce může soud připustit, aby do řízení přistoupil další účastník. Souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má vystupovat na straně žalobce. (2) Na návrh žalobce může soud se souhlasem žalovaného připustit, aby žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby na jeho místo vstoupil někdo jiný. Má-li být takto zaměněn žalobce, je třeba, aby s tím souhlasil i ten, kdo má na jeho místo vstoupit.; § 94 (1) V řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, jsou účastníky navrhovatel a ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Jde-li však o řízení o neplatnost manželství nebo o určení, zda tu manželství je či není, jsou účastníky pouze manželé. (2) Účastníky řízení jsou také navrhovatel a ti, které zákon za účastníky označuje. (3) Jestliže někdo z těch, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, se neúčastní řízení od jeho zahájení, vydá soud, jakmile se o něm dozví, usnesení, jímž jej přibere do řízení jako účastníka. (4) Jestliže se řízení účastní ten, o jehož právech nebo povinnostech se v řízení nejedná, soud usnesením jeho účast v řízení ukončí.)

§ 149

Prostriedkami procesného útoku a prostriedkami procesnej obrany sú najmä skutkové tvrdenia, popretie skutkových tvrdení protistrany, návrhy na vykonanie dôkazov, námietky k návrhom protistrany na vykonanie dôkazov a hmotnoprávne námietky.

K § 145: Navrhovaná právna úprava zavádza nové inštitúty inšpirované predovšetkým nemeckým civilným procesom a teoretickými prácami prof. Josefa Macura. Ide o systematické začlenenie týchto inštitútov do celkovej koncepcie kontradiktórneho sporového konania založeného na prísnom prejednanom princípe a koncentrácii konania.

Zákon demonštratívne uvádza prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany, pričom samotnými pojmami procesný útok a procesná obrana sa zdôrazňuje kontradiktórnosť procesného postavenia protistrán v sporovom konaní.

Celkovo tento diel predstavuje inštitucionálne prehĺbenie sporovosti konania upraveného v CSP a má ambíciu prispieť k zefektívneniu, zrýchleniu a zhospodárneniu tohto konania.

§ 420

Dovolanie je prípustné proti každému rozhodnutiu odvolacieho súdu vo veci samej alebo ktorým sa konanie končí, ak

f) súd nesprávnym procesným postupom znemožnil strane, aby uskutočňovala jej patriace procesné práva, v takej miere, že došlo k porušeniu práva na spravodlivý proces.

§ 421

(1) Dovolanie je prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky,

a) pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu,

b) ktorá v rozhodovacej praxi dovolacieho súdu ešte nebola vyriešená, alebo

c) je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.

K § 422 až 424: Systém dovolacích dôvodov korešponduje s prípustnosťou dovolania voči stanovenému okruhu rozhodnutí odvolacieho súdu, pričom režim substancovania dovolacích dôvodov sa sprísňuje so zreteľom na sprísnený režim obligatórneho zastúpenia advokátom.

A. Dejiny

Magna Charta Libertatum (1215). Z jejého obsahu vyniká v čl. 39 zakotvený princíp nedotknutelnosti svobody jednotlivce: „Svobodný človek nesmie byť zadržan, vzat do zajetí, vyhnán ze svého majetku, vypovězen anebo obdobně postižen. Nechceme proti němu takto postupovat, anebo mu strojiti úklady. To ať se děje jenom na základě zákonného rozsudku podle jeho stavovské příslušnosti a podle zákona země.“

V roce 1628 si parlament od krále Karla I. vynutil přijetí památné *Petition of Rights*, kterou „se potvrzují dosavadní práva parlamentu a zaručují se určitá občanská práva“.¹ Ustanovením čl. 3, zakotvujícím právo na zákonný rozsudek, se posílilo právo, podle kterého nikdo nesmí být potrestán jinak, než „na základě pravomocného rozsudku příslušníků jeho stavu a podle práva země“. Toto ustanovení je v angličtině vyjádřeno proslulou klauzulí „under due process of law“, klauzulí, ze které se zrodil princip „due process of law“.

Habeas Corpus Act (1679) v dějinách Evropy položil základ principů ochrany nedotknutelnosti svobody jednotlivce. Podle těchto principů o zbavení svobody může rozhodovat jenom nezávislý soud a nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. *Habeas Corpus Act* určil rovněž lhůty pro přijetí rozhodnutí o zbavení svobody. Postupně se tím položily základy procesních garancí ochrany lidské svobody, koncentrované v principu „fair trial“ (rádný, nestranný proces).

První, zatím ještě skromný, katalog základních práv představoval *Bill of Rights* (1689). Patřilo mezi ně zejména petiční právo (čl. 5), právo svobodných voleb (čl. 8), svoboda slova v parlamentu (čl. 9), zákaz krutých trestů (čl. 10).

Konečně vzpomeňme *Act of Settlement* (1701), který v čl. 7 zakotvil záruky soudcovské nezávislosti.

¹ B. Baxa, Parlament a parlamentarism. Praha 1924, s. 23.

Due Process Law aneb právo na řádný proces

Vývoj práv a svobod, spjatých s nedotknutelností osobní integrity, byl neoddělitelně spjat s vývojem jejich procesních garancí. V Anglii tento vývoj vedl k utváření procesních principů nestranného řízení (fair trial), k principu *Due Process Law* (práva na řádný proces). Obsahem tohoto principu je požadavek, aby každé rozhodování, které vede k omezení svobody jednotlivce, splňovalo tyto náležitosti:

- Nutno v něm vyloučit osobní zájem toho, kdo rozhoduje, na rozhodované věci a na dotčeném.
- V takovém procesu je dále nutno zabezpečit nezávislost toho, kdo rozhoduje.
- Rozhodovat lze jen v určitém předem omezeném rámci (například v rámci zákona).
- Ten, kdo rozhoduje, musí provést nestranné dokazování v předepsaném „fair“ řízení, ve kterém poskytne stejnou šanci oběma stranám.
- Rozhodnutí podléhá kontrole vyšší instance.

Pro vývoj anglických ústavních dějin byla charakteristická priorita procesních garancí před materiální úpravou základních práv a svobod. Tento přístup se zakládal na následující argumentaci: V určitém procesu, ve kterém rozdílná stanoviska stojí navzájem proti sobě před nezávislou instancí, procesu, ve kterém rozhodnutí této instance podléhají přezkoumání vyšší instance a v němž má každá strana „fair“ příležitost svými argumenty přesvědčit soudce, je spravedlnost chráněna lépe, než nejlepšími a nejúplnějšími materiálními zákony a ústavními ustanoveními.

Ústava USA

Dodatek V. (1791)

Na každého občana, který se má zodpovídat z hrdelního zločinu nebo jiného těžkého zločinu, musí být podána řádná žaloba ze strany velké poroty - výjimkou tu mohou být případy občanů sloužících v činné službě v pozemních nebo námořních ozbrojených silách nebo v domobraně, a to v době války nebo vážného ohrožení veřejné bezpečnosti; nikdo nesmí být dvakrát trestán ohrožením života nebo zdraví pro týž poklesek; nikdo nesmí být nucen svědčit sám proti sobě; nikdo nesmí být zbaven života, svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu; soukromý majetek může být vyvlastněn pouze za náhradu.

Dodatek XIV, oddíl 1 (1868)

Všechny osoby narozené nebo naturalizované ve Spojených státech a podřízené jejich jurisdikci jsou občany Spojených států a státu, jehož jsou obyvateli. Žádný stát nemá právo vydat nebo provádět zákon, který by omezoval svobody nebo výsady občanů Spojených států; žádný stát nemá právo zbavit jakoukoli osobu života, osobní svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu; nemá také právo zbavit jakoukoli osobu, podléhající jeho pravomoci, stejné ochrany zákona.

Deklarácia práv človeka a občana, 26.8.1789

7. Každý člověk může být obžalován, zatčen nebo uvězněn pouze v případech stanovených zákonem a pouze způsoby, které zákon předepisuje. Ti, kteří vyžadují, vyhotovují, vykonávají nebo dávají vykonávat svévolné příkazy, mají být potrestáni; ale každý občan předvolaný nebo vzatý do vazby na základě zákona musí okamžitě poslechnout, jinak se stává vinným pro odpor.

8. Zákon má stanovit pouze tresty, které jsou nezbytně a zřejmě nutné; každý může být potrestán pouze na základě zákona, schváleného a vyhlášeného před spáchaným činem a zákonně prováděného.

9. Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina; jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.

Ústavní listina 1920

Weimarská ústava 1919

Artikel 114. Die Freiheit der Person ist unverletzlich. Eine Beeinträchtigung oder Entziehung der persönlichen Freiheit durch die öffentliche Gewalt ist nur auf Grund von Gesetzen zulässig.

Personen, denen die Freiheit entzogen wird, sind spätestens am darauffolgenden Tage in Kenntnis zu setzen, von welcher Behörde und aus welchen Gründen die Entziehung der Freiheit angeordnet worden ist; unverzüglich soll ihnen Gelegenheit gegeben werden, Einwendungen gegen ihre Freiheitsentziehung vorzubringen.

Artikel 116. Eine Handlung kann nur dann mit einer Strafe belegt werden, wenn die Strafbarkeit gesetzlich bestimmt war, bevor die Handlung begangen wurde.

Všeobecná deklaráce lidských práv OSN (1948)

článek 8

Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, která jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem.

článek 9

Nikdo nesmí být svévolně zatčen, držen ve vazbě nebo vyhoštěn do vyhnanství.

článek 10

Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu.

článek 11

(1) Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby.

(2) Nikdo nesmí být odsouzen pro čin nebo opomenutí, které v době, kdy byly spáchány, nebyly trestné podle státního nebo mezinárodního práva. Rovněž nesmí být uložen trest těžší, než jakého bylo lze použít v době, kdy byl trestný čin spáchán.

Článok 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950)

Právo na spravodlivé súdne konanie

1. Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď

po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti.

2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;

b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;

c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;

d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;

e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

(International Covenant on Civil and Political Rights) je mezinárodní smlouvou přijatou na zasedání OSN v New Yorku dne 19. prosince 1966. Pakt vstoupil v platnost 23. března 1976

Čl. 9

1. Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být svévolně zatčen nebo zadržen. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě případů, kdy se tak stane na základě zákona a ve shodě s řízením, jež je stanoveno zákonem.

2. Každý, kdo je zatčen, musí být v době zatčení seznámen s důvody svého zatčení a musí být neprodleně informován o obviněních proti němu vznesených.

3. Každý, kdo je zatčen nebo zadržen na základě obvinění z trestného činu, musí být neprodleně předveden před soudce nebo jiného úředníka, který je zákonem zmocněn vykonávat soudcovskou pravomoc, a má právo na trestní řízení v přiměřené době nebo na propuštění. Není obecným pravidlem, aby osoby čekající na trestní řízení byly drženy ve vazbě; propuštění může však být podmíněno zárukami, že se dostaví k trestnímu řízení v jakémkoli jiném stadiu soudního řízení a k vynesení rozsudku.

4. Každý, kdo je zatčen nebo se nalézá ve vazbě, má právo na řízení před soudem tak, aby soud mohl rozhodnout bez prodlení o právoplatnosti jeho zadržení a nařídít jeho propuštění, jestliže vazba není zákonná.

5. Každý, kdo se stal obětí nezákonného zatčení nebo vazby, má vymahatelné právo na náhradu.

Čl. 10

1. Se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti.

2.

a) Obviněné osoby jsou s výjimkou mimořádných okolností odděleny od osob odsouzených a zachází se s nimi úměrně ke skutečnosti, že o jejich vině dosud nebylo rozhodnuto;

b) obviněné mladistvé osoby jsou odděleny od dospělých a jsou co možná nejrychleji postaveny před soud.

3. Vězeňský řád zajistí takové zacházení s vězni, jehož hlavním cílem je jejich převýchova a náprava. Mladiství zločinci budou odděleni od dospělých a dostane se jim zacházení přiměřeného jejich věku a právnímu postavení.

Čl. 14

1. Všechny osoby jsou si před soudem rovny. Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu. Tisk a veřejnost mohou být vyloučeny z celého řízení nebo z jeho části z důvodů morálky, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti nebo tehdy, když si toho vyžaduje soukromý zájem stran, nebo mohou být vyloučeny v rozsahu, který je podle přísného mínění soudu nutný při zvláštních okolnostech, kdy by zveřejnění prejudikovalo zájmy spravedlnosti; avšak každý rozsudek vyneseny v trestní nebo občanskoprávní věci bude zveřejněn s výjimkou případů, kdy zájem mladistvých osob vyžaduje jiný postup nebo kdy se řízení týká manželských sporů nebo opatrovnictví dětí.

2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina.

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít tyto minimální záruky:

a) má být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu;

b) má mít dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby a aby se mohl spojit s obhájcem podle své vlastní volby;

c) má být souzen bez zbytečného odkladu;

d) má být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, kterého si sám zvolí; má být poučen o svých právech a má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy toho zájmy spravedlnosti vyžadují, a aniž by v takovém případě sám platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k úhradě; e) má mu být dána možnost, aby provedl výslech nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti a výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako u svědků svědčících proti němu;

f) má se mu dostat pomoci tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu;

g) nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.

4. V trestním řízení proti mladistvým se vezme v úvahu jejich věk a skutečnost, že je žádoucí usilovat o jejich nápravu.

5. Každý, komu bylo dokázáno, že se dopustil trestného činu, má právo, aby důkazy a rozsudek byly přezkoumány vyšším soudem.

6. Jestliže bylo někomu dokázáno spáchání trestného činu a jestliže byl později tento důkaz vyvrácen nebo byl zproštěn obžaloby na základě toho, že nějaká nová skutečnost přesvědčivě ukazuje, že výrokem soudu byl porušen zákon, poskytne se tomu, kdo byl potrestán na základě takového důkazu, náhrada podle zákona, pokud se nedokáže, že včasné uvedení ve známost dříve neznámé skutečnosti nejde zcela nebo částečně na vrub této osoby.

7. Trestní stíhání nelze zahájit proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž čin skončilo pravomocným rozhodnutím soudu, jímž byl obžalovaný uznán vinným nebo jímž byl obžaloby zproštěn.

Čl. 15

1. Nikdo nesmí být potrestán za čin, který nebyl trestný podle zákona v době, kdy byl spáchán. Pachateli nelze uložit vyšší trest než dovoluje uložit zákon účinný v době, kdy byl trestný čin spáchán. Nový zákon má zpětnou působnost pouze tehdy, jestliže je pro pachatele příznivější.

2. Nic v tomto článku neprejudikuje potrestání za jakýkoli čin, který v době, kdy byl spáchán, byl trestný podle obecných právních zásad uznávaných společenstvím národů.

Listina základních práv a svobod (úst. zák. č. 23/1991 Sb.)

Hlava pátá, Právo na soudní a jinou právní ochranu

Čl. 36

(1) Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

(2) Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

(3) Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.

(4) Podmínky a podrobnosti upravuje zákon.

Čl. 37

(1) Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.

(2) Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.

(3) Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.

(4) Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočníka.

Čl. 38

(1) Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.

(2) Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

Čl. 39

Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

Čl. 40

(1) Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

(2) Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.

(3) Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.

(4) Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.

(5) Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tato zásada nevylučuje uplatnění mimořádných opravných prostředků v souladu se zákonem.

(6) Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Štruktúra:

1. Právo na prístup k súdu
2. Právo na súdne preskúmanie rozhodnutí orgánov verejnej správy
3. Právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím štátu alebo nesprávnym úradným postupom
4. Zákaz donucovania k priznaniu
5. Právo na tlmočníka
6. Rovnosť účastníkov (rovnosť zbraní)
7. Právo na zákonného sudcu
8. Právo skutkovo a právne argumentovať (vyjadrovať sa ku všetkým dôkazom)
9. Právo na rozhodovanie bez zbytočných priet'ahov
10. Nulum crimen sine lege, nulla poena sine lege
11. Prezumpcia neviny
12. Právo na právnu pomoc (obhajobu)
13. Ne bis in idem
14. Zákaz retroaktivity

Ústavní soud do rámce práva na spravlivý proces podřadil v první řadě povinnost obecných soudů svá rozhodnutí řádně odůvodnit, vypořádat se všemi důkazy, jakož i s právní a skutkovou argumentací účastníků řízení.² Stanovil dále řadu hledisek pro posouzení řádného procesu, jež jsou soustředěny do ústředního pojmu **zákazu (vyloučení) svévole**,³ jež interpretoval ve smyslu extrémního nesouladu právních závěrů s vykonanými skutkovými a právními zjištěními, dále ve smyslu nerespektování kogentní normy, interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (příkladem čehož je přepjatý formalismus), jakož i interpretace a aplikace zákonných pojmů v jiném než zákonem stanoveném a právním myšlení konsensuálně akceptovaném významu, a konečně ve smyslu rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy.

V oblasti **důkazního řízení** pod ústavně chráněný rámec Ústavní soud zahrnul tyto komponenty:⁴ V řízení o ústavních stížnostech lze jako první vyčlenit případy tzv. opomenutých důkazů. Jedná se jednak o procesní situace, v nichž bylo účastníky řízení navrženo provedení konkrétního důkazu, přičemž návrh na toto provedení byl soudem bez věcně adekvátního odůvodnění zamítnut, eventuálně zcela opomenut, a jednak o situace, kdy v řízení provedené důkazy nebyly v odůvodnění meritorního rozhodnutí, ať již negativně či pozitivně, zohledněny, tj. soud je neučinil předmětem svých úvah a hodnocení, ačkoliv byly řádně provedeny.⁵ Neakceptování důkazního návrhu obviněného lze založit toliko třemi důvody: Prvním je argument, dle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, dle kterého důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií. Konečně třetím je pak nadbytečnost důkazu, tj. argument, dle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.⁶ Druhou skupinu případů vad důkazního řízení tvoří situace, kdy důkaz, resp.

² Viz nálezy sp. zn. III. ÚS 151/06, III. ÚS 521/05, I. ÚS 113/02, IV. ÚS 563/03, I. ÚS 301/02, I. ÚS 593/04).

³ Např. sp. zn. III. ÚS 351/04.

⁴ Viz III. ÚS 177/04, III. ÚS 359/05.

⁵ Sp. zn. III. ÚS 150/93, III. ÚS 61/94, III. ÚS 51/96, IV. ÚS 185/96, II. ÚS 213/2000, I. ÚS 549/2000, IV. ÚS 582/01, II. ÚS 182/02, I. ÚS 413/02, IV. ÚS 219/03 a další.

⁶ Sp. zn. I. ÚS 733/01, III. ÚS 569/03, IV. ÚS 570/03, II. ÚS 418/03.

informace v něm obsažená, není získán procesně přípustným způsobem, a tudíž musí být soudem a limine vyloučen z předmětu úvah směřujících ke zjištění skutkového základu věci.⁷ Konečně třetí základní skupinou případů vad důkazního řízení jsou v řízení o ústavních stížnostech případy, kdy z odůvodnění rozhodnutí nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, resp. případy, kdy v soudním rozhodování jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s provedenými důkazy.⁸ V řízení o ústavních stížnostech lze tedy co do ústavněprávní relevance pochybení v procesu dokazování, jakožto procesu zjišťování skutkového stavu, vyčlenit případy důkazů opomenutých, případy důkazů získaných, a tudíž posléze i použitých v rozporu s procesními předpisy a konečně případy svévolného hodnocení důkazů provedeného bez jakéhokoliv akceptovatelného racionálního logického základu. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti je tak v daném ohledu povolán korigovat pouze nejextrémnější excesy.

V návaznosti na maximum vyloučení svévole Ústavní soud pod rámeček kautel spravedlivého procesu zahrnul i zákaz tzv. překvapivých rozhodnutí. Zdůraznil v tomto kontextu povinnost obecných soudů interpretovat jednotlivá ustanovení procesních řádů z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod, které „prozařují“ celým právním řádem. Pokud v Ústavním soudem rozhodované věci byla změna právního náhledu odvolacího soudu důvodem potvrzujícího rozhodnutí odvolacího soudu, pak z ústavněprávního hlediska účastníkům řízení bylo nutné otevřít účastníkům řízení možnost uplatnění práva k změněnému právnímu náhledu se vyjádřit, případně v dané souvislosti předložit nové důkazy.⁹ V opačném případě dle Ústavního soudu dochází k porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny) a základního práva vyjádřit se ke všem projednaným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny).

Součástí ústavně chráněných náležitostí spravedlivého procesu se ve smyslu judikatury Ústavního soudu stalo i **právo na soudní ochranu** (IV. ÚS 55/94 a další) a **základní právo na zákonného soudce** (III. ÚS 29/01: „Základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Ústavní soud v řadě svých rozhodnutí¹⁰ dospěl k závěru, že součástí základního práva na zákonného soudce je i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel, obsažených v rozvrhu práce soudů. Mezi požadavky, jež vyplývají pro rozvrh práce z čl. 38 odst. 1 Listiny, patří dále předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu, včetně zastupování, ve vztahu k účastníkům řízení.“). Dále Ústavní soud do rámce kautel řádného procesu podřadil právo účastníků na rovnost zbraní (zejména nálezy Pl. ÚS 15/01, Pl. ÚS 37/04), nepřipustnost nezákonného důkazu (I. ÚS 484/97 a další), právo na přiměřenou dobu řízení (IV. ÚS 332/2000 a další), v trestním řízení pak právo na obhajobu (III. ÚS 200/2000 a další), zákaz donucování k sebeobvinění (III. ÚS 147/98 a další).

Z aktuálnější judikatury: I.ÚS 3270/12, I.ÚS 442/13, I.ÚS 2382/12, I.ÚS 634/13, III.ÚS 1140/12, IV.ÚS 3441/11, IV.ÚS 518/10, III.ÚS 3328/09, III.ÚS 2809/09

Usnesení II. ÚS 2829/14

V nálezu sp. zn. IV. ÚS 570/03 ze dne 30. 6. 2004 (N 91/33 SbNU 377) Ústavní soud shrnul zobecňující podmínky, za jejichž splnění má nesprávná realizace důkazního řízení za

⁷ Sp. zn. IV. ÚS 135/99, I. ÚS 129/2000, III. ÚS 190/01, II. ÚS 291/2000 a další.

⁸ Sp. zn. III. ÚS 84/94, III. ÚS 166/95, II. ÚS 182/02, IV. ÚS 570/03 a další.

⁹ Nálezy sp. zn. III. ÚS 139/98, III. ÚS 257/98, I. ÚS 336/99 a další.

¹⁰ Sp. zn. III. ÚS 232/95, sp. zn. III. ÚS 230/96, sp. zn. III. ÚS 200/98 či III. ÚS 293/98 a další.

následek porušení základních práv a svobod ve smyslu dotčení postulátů spravedlivého procesu.

První skupinou případů jsou tzv. opomenuté důkazy. Jde jednak dílem o procesní situace, v nichž bylo účastníky řízení navrženo provedení konkrétního důkazu, přičemž návrh na toto provedení byl soudem bez věcně adekvátního odůvodnění zamítnut, eventuálně zcela opomenut, což znamená, že ve vlastních rozhodovacích důvodech o něm ve vztahu k jeho zamítnutí nebyla zmínka buď žádná či toliko okrajová a obecná, neodpovídající povaze a závažnosti věci. Dílem se dále potom jedná o situace, kdy v řízení provedené důkazy nebyly v odůvodnění meritorního rozhodnutí, ať již negativně či pozitivně, zohledněny při ustálení jejího skutkového základu, tj. soud je neučinil předmětem svých úvah a hodnocení, ačkoliv byly řádně provedeny [např. nálezn sp. zn. I. ÚS 413/02 ze dne 8. 1. 2003 (N 4/29 SbNU 25)].

Další skupinu případů tvoří situace, kdy důkaz (resp. informace v něm obsažená) není získán, co do jednotlivých dílčích komponentů procesu dokazování, procesně přípustným způsobem, a tudíž musí být soudem a limine vyloučen z předmětu úvah směřujících ke zjištění skutkového základu věci [např. nálezn sp. zn. III. ÚS 190/01 ze dne 1. 11. 2001 (N 167/24 SbNU 237) či nálezn sp. zn. II. ÚS 291/2000 ze dne 11. 6. 2002 (N 69/26 SbNU 207)].

Třetí základní skupinou případů vad důkazního řízení jsou v řízení o ústavních stížnostech situace, kdy z odůvodnění rozhodnutí nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, resp. případy, kdy v soudním rozhodování jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [např. nálezn sp. zn. III. ÚS 166/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 79/4 SbNU 255) či nálezn sp. zn. II. ÚS 182/02 ze dne 11. 11. 2003 (N 130/31 SbNU 165)].

Usnesení I. ÚS 904/14

[Z]ákonem předepsanému postupu v úsilí o právo (zásadám spravedlivého procesu) vyplývajícimu z čl. 36 odst. 1 Listiny je nutno rozumět tak, že v řízení před obecným soudem musí být dána jeho účastníkovi mj. i možnost navrhnout důkazy, jejichž provedení pro zjištění (prokázání) svých tvrzení pokládá za potřebné; tomuto procesnímu právu účastníka pak odpovídá povinnost soudu nejen o navržených důkazech rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů (...) navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal" [nálezn ze dne 24. 2. 2005 sp. zn. IV. ÚS 251/04 (N 34/36 SbNU 379)].

Ze zmíněných zásad však na druhé straně nikterak nevyplývá povinnost soudu provést všechny důkazy, které účastník navrhl. V nálezu ze dne 24. 2. 2004 sp. zn. I. ÚS 733/01 (N 26/32 SbNU 239) je konstatován závěr plynoucí z ustálené judikatury Ústavního soudu: "Neakceptování důkazního návrhu obviněného lze dle ustálené judikatury Ústavního soudu založit toliko třemi důvody. Prvním je argument, dle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, dle kterého navržený důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje potřebnou vypovídací potencií. Konečně třetím je nadbytečnost důkazu, tj. argument, dle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.